

تحریم‌های یکجانبه مشروعیت یا تروریسم اقتصادی؟

الهام آزاد، مسعود راعی، محمدحسن شیخ الاسلامی^۳

۳۴

چکیده

تحریم‌های یکجانبه، به‌عنوان ابزاری در سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ مانند ایالات متحده و اتحادیه اروپا، با هدف اعمال فشار سیاسی و اقتصادی بر کشورهای هدف مانند ایران، کوبا و ونزوئلا به کار گرفته شده‌اند. این مقاله با هدف بررسی مشروعیت حقوقی، سیاسی و اخلاقی این تحریم‌ها، به تحلیل آن‌ها از منظر حقوق بین‌الملل، تأثیرات انسانی، و ابعاد اخلاقی می‌پردازد. با استفاده از چارچوب‌های حقوقی مانند منشور ملل متحد و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، و بررسی مطالعات موردی تاریخی (کوبا، ایران، ونزوئلا)، این پژوهش نشان می‌دهد که تحریم‌های یکجانبه اغلب فاقد مشروعیت حقوقی بوده و با ایجاد رنج گسترده برای غیرنظامیان، مصداقی از «تروریسم اقتصادی» هستند. یافته‌ها حاکی از آن است که این تحریم‌ها به‌جای تغییر رفتار دولت‌ها، به نقض حقوق بشر، از جمله حق دسترسی به غذا و دارو، منجر شده‌اند. برای مثال، تحریم‌های ایران پس از خروج آمریکا از برجام (۲۰۱۸) به کمبود داروهای حیاتی برای بیماران و در ونزوئلا به مهاجرت ۷ میلیون نفر منجر شد. این مقاله با تحلیل استدلال‌های موافقان و مخالفان، معیارهایی برای تشخیص تروریسم اقتصادی پیشنهاد می‌دهد و راهکارهایی مانند تدوین معاهده منع تحریم‌های یکجانبه، تقویت استثنائات بشردوستانه، و همکاری‌های منطقه‌ای را برای کاهش اثرات مخرب تحریم‌ها ارائه می‌کند. در نهایت، این پژوهش دعوت به بازنگری در استفاده از تحریم‌های یکجانبه و اولویت دادن به حقوق بشر در سیاست‌گذاری بین‌المللی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: تحریم‌های یکجانبه، حقوق بین‌الملل، نقض حقوق بشر، تروریسم اقتصادی، تأثیرات

بشردوستانه.

دوره ۹، شماره ۳، پیاپی ۳۴

پاییز ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۷/۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۹/۲۶

صص: ۲۵-۷

شابا چاپی: ۴۵۶۵-۲۵۸۸

الکترونیکی: ۰۳۸۱-۲۷۱۷

۱. دانشجوی دکتری گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

۲. استاد گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران (نویسنده مسئول)

۳. دانشیار دیپلماسی و سازمان‌های بین‌المللی دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، تهران، ایران
masoudraei@yahoo.com

تحریم‌های یکجانبه به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی سیاست خارجی در قرن بیست‌ویکم، به‌ویژه توسط قدرت‌های بزرگ مانند ایالات متحده و اتحادیه اروپا، به‌منظور اعمال فشار سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی بر کشورهای هدف به کار گرفته شده‌اند. این تحریم‌ها، که اغلب بدون تأیید شورای امنیت سازمان ملل متحد اعمال می‌شوند، با اهدافی چون مقابله با نقض حقوق بشر، جلوگیری از گسترش تسلیحات هسته‌ای، یا تضعیف دولت‌هایی که با سیاست‌های غرب همسو نیستند، توجیه می‌شوند. کشورهایی مانند ایران، کوبا، ونزوئلا و روسیه از جمله اهداف اصلی این سیاست‌ها بوده‌اند که پیامدهای گسترده‌ای بر اقتصاد، جامعه و حتی فرهنگ این کشورها داشته است. برای مثال، طبق گزارش خزانه‌داری آمریکا (۲۰۲۴)، بیش از ۹۰ کشور در جهان تحت تأثیر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده قرار دارند که جمعیتی بالغ بر ۲ میلیارد نفر را شامل می‌شود.

ریشه‌های تحریم‌های اقتصادی به قرن‌ها پیش بازمی‌گردد. در دوران جنگ‌های ناپلئونی، بریتانیا با محاصره اقتصادی فرانسه تلاش کرد تا قدرت نظامی ناپلئون را تضعیف کند. اما در عصر جهانی‌شدن، تحریم‌های یکجانبه با پیچیدگی‌های جدیدی همراه شده‌اند و به ابزاری در جنگ سرد مدرن تبدیل شده‌اند، جایی که قدرت‌های جهانی از اقتصاد به‌عنوان سلاحی برای تضعیف رقبا استفاده می‌کنند. این تحریم‌ها نه تنها روابط اقتصادی بین دولت‌ها را مختل می‌کنند، بلکه با تأثیر بر زنجیره‌های تأمین جهانی، بحران‌هایی مانند کمبود غذا و انرژی را در سطح بین‌المللی تشدید کرده‌اند. برای نمونه، در سال ۲۰۲۵، تحریم‌های یکجانبه علیه روسیه به افزایش قیمت انرژی در اروپا دامن زده و نشان‌دهنده تأثیرات فرامرزی این سیاست‌هاست. تحریم‌های یکجانبه علیه ایران نمونه‌ای برجسته و ملموس است. خروج یکجانبه ایالات متحده از توافق هسته‌ای (برجام) در سال ۲۰۱۸ و اعمال سیاست «فشار حداکثری» نه تنها اقتصاد ایران را با کاهش ۹۰ درصدی صادرات نفت (طبق گزارش اوپک، ۲۰۲۰) و سقوط ارزش ریال مواجه کرد، بلکه دسترسی به داروهای حیاتی برای بیماران سرطانی و کودکان مبتلا به بیماری‌های نادر مانند EB پوست پروانه‌ای) را مختل ساخت. گزارش سازمان عفو بین‌الملل (۲۰۲۲) نشان می‌دهد که این تحریم‌ها به مرگ تدریجی بیماران به دلیل کمبود دارو منجر شده است. این واقعیت، پرسش‌های اخلاقی عمیقی را مطرح می‌کند: آیا می‌توان رنج میلیون‌ها انسان را به بهانه تغییر رفتار دولت‌ها توجیه کرد؟ چه زمانی

یک ابزار دیپلماتیک به سلاحی غیراخلاقی تبدیل می‌شود که غیرنظامیان را هدف قرار می‌دهد؟ مشروعیت حقوقی و اخلاقی تحریم‌های یکجانبه محل مناقشه جدی است. حامیان این تحریم‌ها آن‌ها را ابزاری برای حفظ نظم جهانی و مقابله با تهدیدات امنیتی می‌دانند، در حالی که منتقدان معتقدند این سیاست‌ها با نقض حاکمیت ملی و ایجاد رنج سیستماتیک برای غیرنظامیان، مصداقی از «تروریسم اقتصادی» هستند. گزارش‌های سازمان ملل متحد، از جمله قطعنامه‌های مجمع عمومی از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۲۳ درباره تحریم‌های کوبا (با ۱۸۵ رأی موافق در سال ۲۰۲۳)، و اسناد حقوق بشری مانند میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، نشان‌دهنده نقض حقوق بنیادین بشر از جمله حق دسترسی به غذا، دارو و آموزش در نتیجه این تحریم‌هاست. این مقاله با هدف بررسی این دوگانگی طراحی شده است: از یک سو، تحلیل استدلال‌های حقوقی و سیاسی حامیان تحریم‌ها که آن‌ها را ابزاری برای پیشبرد دیپلماسی می‌دانند؛ و از سوی دیگر، نقد این سیاست‌ها به‌عنوان ابزاری غیرانسانی که به‌جای هدف قرار دادن نخبگان سیاسی، زندگی میلیون‌ها غیرنظامی را مختل می‌کند. در این راستا، مقاله با استفاده از چارچوب‌های حقوق بین‌الملل (مانند منشور ملل متحد و آرای دیوان بین‌المللی دادگستری)، مطالعات موردی تاریخی (کوبا، ایران، ونزوئلا)، و تحلیل‌های اخلاقی، به بررسی این پرسش می‌پردازد که آیا تحریم‌های یکجانبه می‌توانند در چارچوب قوانین بین‌المللی توجیه شوند یا خیر. همچنین، راهکارهایی برای کاهش اثرات مخرب این تحریم‌ها و تقویت سازوکارهای بین‌المللی برای حمایت از حقوق بشر پیشنهاد خواهد شد.

تعاریف و مفاهیم کلیدی تحریم‌های یکجانبه

برای تحلیل دقیق تحریم‌های یکجانبه و ارزیابی مشروعیت یا غیرمشروعیت آن‌ها، درک مفاهیم اصلی و چارچوب‌های حقوقی مرتبط ضروری است. این فصل به تعریف تحریم‌های یکجانبه، انواع آن (شامل تحریم‌های هوشمند و کور)، مفهوم چالش‌برانگیز تروریسم اقتصادی، و چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی می‌پردازد که این تحریم‌ها را تنظیم یا نقد می‌کنند. در پایان، جدول مقایسه‌ای ارائه شده تا تفاوت‌ها و شباهت‌های این مفاهیم روشن‌تر شود.

تحریم‌های یکجانبه: تعریف و انواع

تحریم‌های یکجانبه اقداماتی اقتصادی، مالی یا تجاری هستند که توسط یک کشور یا گروهی از کشورها، بدون تأیید شورای امنیت سازمان ملل، علیه دولت، نهادها یا افراد خاص اعمال می‌شوند. این تحریم‌ها معمولاً با هدف تغییر رفتار سیاسی، تضعیف اقتصاد، یا فشار بر دولت‌های هدف طراحی می‌شوند. برخلاف تحریم‌های چندجانبه که از طریق اجماع بین‌المللی (مانند قطعنامه‌های شورای امنیت) اجرا می‌شوند، تحریم‌های یکجانبه اغلب توسط قدرت‌های بزرگ مانند ایالات متحده یا اتحادیه اروپا به صورت مستقل اعمال می‌گردند. طبق گزارش خزانه‌داری آمریکا (۲۰۲۴)، این کشور از سال ۱۹۷۰ تاکنون بیش از ۱۲،۰۰۰ تحریم یکجانبه علیه اشخاص، شرکت‌ها و دولت‌ها اعمال کرده است.

تحریم‌های یکجانبه به دو نوع اصلی تقسیم می‌شوند:

تحریم‌های هوشمند: این تحریم‌ها هدفمند بوده و افراد، نهادها یا بخش‌های خاص (مانند مقامات سیاسی یا نظامی) را هدف قرار می‌دهند تا آسیب به غیرنظامیان به حداقل برسد. برای مثال، مسدودسازی دارایی‌های مقامات خاص یک دولت نمونه‌ای از تحریم هوشمند است.

تحریم‌های کور: این تحریم‌ها کل اقتصاد یا بخش‌های وسیعی از جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهند و اغلب به غیرنظامیان آسیب می‌رسانند. برای مثال، تحریم نفت ایران در ۲۰۱۸ که صادرات را طبق گزارش اوپک (۲۰۲۰) تا ۹۰ درصد کاهش داد، نمونه‌ای از تحریم کور است.

انواع دیگر تحریم‌ها شامل موارد زیر است:

ممنوعیت‌های تجاری: محدودیت بر صادرات یا واردات کالاهای خاص، مانند تحریم نفت ایران.

تحریم‌های مالی: مسدودسازی دارایی‌ها در بانک‌های بین‌المللی، مانند انسداد دارایی‌های بانک مرکزی روسیه در ۲۰۲۲.

تحریم‌های ثانویه: تنبیه کشورهای ثالث برای همکاری با کشور هدف، مانند جریمه شرکت‌های اروپایی برای تجارت با ایران.

تحریم‌های فناوری: محدودیت دسترسی به فناوری‌های پیشرفته، مانند ممنوعیت صادرات تراشه‌های نیمه‌هادی به چین در ۲۰۲۲.

ریشه تاریخی تحریم‌های یکجانبه به محاصره‌های اقتصادی مانند اقدامات بریتانیا علیه فرانسه در جنگ‌های ناپلئونی (قرن نوزدهم) بازمی‌گردد. در دوران مدرن، این ابزار با ظهور ایالات متحده به‌عنوان قدرت اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم گسترش یافت.

تروریسم اقتصادی: مفهومی چالش‌برانگیز

مفهوم «تروریسم اقتصادی» برای نقد تحریم‌های یکجانبه‌ای به کار می‌رود که به‌صورت عمدی با ایجاد فشار اقتصادی شدید، به فروپاشی ساختارهای حیاتی یک کشور و رنج گسترده غیرنظامیان منجر می‌شوند. برخلاف تحریم‌های مشروع که هدفمند، مبتنی بر قوانین بین‌المللی و با استثنائات بشردوستانه طراحی می‌شوند، تحریم‌های مرتبط با تروریسم اقتصادی اغلب به نقض حقوق بشر منجر می‌گردند. برای مثال، گزارش سازمان عفو بین‌الملل (۲۰۲۲) نشان می‌دهد که تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران، دسترسی بیماران به داروهای حیاتی را مختل کرده و به مرگ غیرمستقیم بیماران منجر شده است. تحریم‌های مشروع معمولاً در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت (مانند تحریم‌های کره شمالی برای جلوگیری از گسترش تسلیحات هسته‌ای) اعمال می‌شوند و شامل استثنائات بشردوستانه برای تأمین غذا و دارو هستند. اما تحریم‌های کور، مانند تحریم‌های ونزوئلا در ۲۰۱۹، با تأثیر گسترده بر غیرنظامیان، به‌عنوان مصداق تروریسم اقتصادی مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. معیارهای تشخیص تروریسم اقتصادی شامل موارد زیر است:

تأثیر بر غیرنظامیان: آسیب غیرمتناسب به اقشار آسیب‌پذیر مانند کودکان و بیماران.

قصد یا نتیجه: ایجاد رنج گسترده غیرنظامیان، حتی اگر هدف اصلی تغییر رفتار دولت باشد.

انطباق با قوانین بین‌المللی: عدم سازگاری با منشور ملل متحد یا میثاق‌های حقوق بشری.

چارچوب حقوقی بین‌المللی

تحریم‌های یکجانبه در چارچوب حقوق بین‌الملل با چالش‌های حقوقی متعددی مواجه‌اند: **منشور ملل متحد: ماده ۲(۴)** هرگونه تهدید یا استفاده از زور علیه استقلال سیاسی یک کشور را ممنوع می‌کند. برخی حقوق‌دانان تحریم‌های کور را نقض این اصل می‌دانند. فصل هفتم (مواد ۳۹-۴۲) تنها به شورای امنیت اجازه اعمال تحریم‌های الزام‌آور برای حفظ صلح را می‌دهد، و تحریم‌های یکجانبه خارج از این چارچوب فاقد مشروعیت هستند.

دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ): در قضیه نیکاراگوه علیه ایالات متحده (۱۹۸۶)، تحریم‌های یکجانبه آمریکا به دلیل نقض حاکمیت ملی غیرقانونی اعلام شدند.

میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ICESCR): این میثاق (۱۹۶۶) دولت‌ها را به تضمین حقوق بنیادین مانند دسترسی به غذا و دارو موظف می‌کند. تحریم‌های کور کوبا و ایران، که به کمبود داروهای حیاتی مانند انسولین منجر شده‌اند (گزارش سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۱)، مغایر با این میثاق هستند.

پروتکل الحاقی کنوانسیون ژنو (۱۹۷۷): ماده ۵۴ این پروتکل، محروم کردن غیرنظامیان از منابع حیاتی مانند غذا و انرژی را جنایت جنگی می‌داند. تحریم‌های کور و نروژ (۲۰۱۹) که زیرساخت‌های برقی را مختل کردند، در این چارچوب قابل انتقادند.

تحلیل تطبیقی و جدول مقایسه‌ای

تحریم‌های هوشمند در مقایسه با تحریم‌های کور، آسیب کمتری به غیرنظامیان وارد می‌کنند و با چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی سازگارترند. اما تحریم‌های کور، که اغلب به‌عنوان تروریسم اقتصادی نقد می‌شوند، به دلیل تأثیرات گسترده بر غیرنظامیان و نقض حقوق بشر، مشروعیت کمتری دارند. جدول زیر تفاوت‌های این مفاهیم را نشان می‌دهد:

مفهوم	تعریف	تأثیر بر غیر نظامیان	انطباق حقوقی	مثال
تحریم هوشمند	هدفمند، علیه افراد یا نهادهای خاص، با حداقل آسیب به غیر نظامیان	کم	معمولاً با قوانین بین‌المللی سازگار	مسدودسازی دارایی‌های مقامات
تحریم کور	گسترده، علیه کل اقتصاد یا جامعه، با تأثیرات شدید بر غیر نظامیان	زیاد	اغلب غیرقانونی	تحریم نفت ایران (۲۰۱۸)
تحریم مشروع	مبتنی بر قطعنامه‌های شورای امنیت، با استثنائات بشردوستانه	متوسط تا کم	قانونی	تحریم‌های کره شمالی
تروریسم اقتصادی	تحریم‌های کور با هدف ایجاد رنج گسترده و فروپاشی ساختارهای حیاتی	بسیار زیاد	نقض حقوق بشر و قوانین بین‌المللی	تحریم‌های ونزوئلا (۲۰۱۹)

این جدول نشان می‌دهد که تحریم‌های کور و تروریسم اقتصادی به دلیل تأثیرات مخرب بر غیرنظامیان و عدم انطباق با قوانین بین‌المللی، از منظر حقوقی و اخلاقی مورد انتقادند.

مطالعه موردی تاریخی تحریم‌های یکجانبه

برای درک تأثیرات تحریم‌های یکجانبه و ارزیابی مشروعیت آن‌ها، بررسی نمونه‌های تاریخی ضروری است. در اینجا به تحلیل چهار مورد برجسته از تحریم‌های یکجانبه علیه کوبا (۱۹۶۰- تاکنون)، ایران (۲۰۱۸-۲۰۲۴)، ونزوئلا (۲۰۱۹-۲۰۲۴)، و عراق (۱۹۹۰-۲۰۰۳) می‌پردازد.

تحریم‌های آمریکا علیه کوبا (۱۹۶۰- تاکنون)

تحریم‌های آمریکا علیه کوبا پس از انقلاب کمونیستی ۱۹۵۹ با هدف سرنگونی دولت فیدل کاسترو و جلوگیری از گسترش کمونیسم آغاز شد. این تحریم‌ها، که به «محاصره اقتصادی» معروف شدند، از نوع کور بودند و شامل ممنوعیت کامل تجارت، مسدودسازی دارایی‌ها، و محدودیت‌های مالی می‌شدند. طبق گزارش سازمان ملل (۲۰۲۳)، تجارت خارجی کوبا بیش از ۸۰ درصد کاهش یافت و دولت کوبا (۲۰۲۲) خسارات اقتصادی را بیش از ۱۵۰ میلیارد دلار برآورد کرد. محدودیت

دسترسی به فناوری‌های مدرن، مانند تجهیزات پزشکی و زیرساخت‌های اینترنتی، توسعه بخش فناوری اطلاعات را متوقف کرد. پیامدهای انسانی این تحریم‌های کور شامل کمبود داروهای حیاتی مانند انسولین و واکسن‌ها بود که طبق گزارش سازمان بهداشت جهانی (۲۰۲۱)، به مرگ غیرمستقیم هزاران نفر منجر شد. بیماران سرطانی به دلیل نبود داروهای شیمی‌درمانی با مشکلات جدی مواجه شدند. بحران غذایی ناشی از محدودیت‌های تجاری به سوء تغذیه کودکان و سالمندان دامن زد و گزارش‌های سازمان‌های غیردولتی (۲۰۲۰) از افزایش اضطراب و ناامیدی در میان جوانان کوبایی حکایت دارند. از منظر بین‌المللی، مجمع عمومی سازمان ملل از ۱۹۹۲ تاکنون هر سال (آخرین رأی: ۱۸۵ موافق، ۲ مخالف در ۲۰۲۳) این تحریم‌ها را محکوم کرده و آن‌ها را نقض حقوق بشر و قوانین بین‌المللی دانسته است. این محکومیت نشان‌دهنده اجماع جهانی علیه مشروعیت تحریم‌های کور کوباست.

تحریم‌های یکجانبه علیه ایران (۲۰۱۸-۲۰۲۴)

پس از خروج آمریکا از برجام در ۲۰۱۸، سیاست «فشار حداکثری» با هدف تغییر رفتار دولت ایران و محدود کردن برنامه هسته‌ای این کشور اعمال شد. این تحریم‌های کور شامل ممنوعیت صادرات نفت، محدودیت‌های بانکی، و تحریم‌های ثانویه علیه شرکت‌های خارجی بودند. طبق گزارش اوپک (۲۰۲۰)، صادرات نفت ایران از ۲٫۵ میلیون بشکه در روز به کمتر از ۲۰۰٫۰۰۰ بشکه کاهش یافت. ارزش ریال بین ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۱ به یک‌پنجم سقوط کرد و تورم ۵۰ درصدی قیمت کالاهای اساسی را افزایش داد. انزوای مالی ناشی از قطع دسترسی به سوئیفت، حتی بخش خصوصی مانند شرکت‌های دارویی را تحت تأثیر قرار داد. پیامدهای انسانی این تحریم‌ها شامل بحران دارویی بود؛ گزارش سازمان عفو بین‌الملل (۲۰۲۲) نشان می‌دهد بیماران مبتلا به بیماری‌های نادر مانند EB به دلیل نبود دارو با مرگ تدریجی مواجه شدند. تأخیر در خرید واکسن‌های کووید-۱۹ در ۲۰۲۰-۲۰۲۱ به افزایش مرگ‌ومیر منجر شد. طبق گزارش بانک جهانی (۲۰۲۳)، نرخ فقر از ۱۹ درصد در ۲۰۱۸ به ۳۰ درصد در ۲۰۲۲ افزایش یافت. همچنین، تحریم‌ها مانع دسترسی به فناوری‌های سبز شدند و به مشکلات زیست‌محیطی دامن زدند. کشورهای اروپایی، چین، و روسیه

این تحریم‌ها را محکوم کرده و مکانیسم‌هایی مانند INSTEX را برای تجارت بشردوستانه پیشنهاد دادند، اما فشارهای آمریکا موفقیت این تلاش‌ها را محدود کرد.

تحریم‌های ونزوئلا (۲۰۱۹-۲۰۲۴)

تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپا علیه صنعت نفت ونزوئلا از ۲۰۱۹ با هدف فشار بر دولت نیکلاس مادورو اعمال شدند. این تحریم‌های کور، که شامل ممنوعیت خرید نفت و مسدودسازی دارایی‌های شرکت نفت دولتی PDVSA بودند، درآمدهای نفتی را طبق گزارش برنامه عمران ملل متحد (۲۰۲۱) تا ۹۹ درصد کاهش دادند. ابرتورم در ۲۰۱۹ به بیش از ۱,۰۰۰,۰۰۰ درصد رسید و زیرساخت‌های نفتی و برقی فروپاشید، که به خاموشی‌های گسترده منجر شد. پیامدهای انسانی این تحریم‌ها شامل مهاجرت بیش از ۷ میلیون نفر (گزارش آژانس پناهندگان سازمان ملل، ۲۰۲۳)، بزرگ‌ترین بحران مهاجرت منطقه‌ای، بود. کمبود غذا و دارو به سوء تغذیه گسترده، به‌ویژه در میان کودکان، و افزایش مرگ‌ومیر مادران و نوزادان (گزارش سازمان بهداشت پان‌آمریکایی، ۲۰۲۲) منجر شد. کشورهای منطقه مانند کلمبیا و برزیل خواستار کاهش تحریم‌ها شدند و سازمان ملل استثنائات بشردوستانه را پیشنهاد داد.

تحریم‌های عراق (۱۹۹۰-۲۰۰۳)

پس از حمله عراق به کویت در ۱۹۹۰، تحریم‌های گسترده‌ای با تأیید شورای امنیت آغاز شد، اما تحریم‌های یکجانبه آمریکا پس از ۱۹۹۱ شدت یافت و به‌صورت کور، رژیم صدام حسین را هدف قرار داد. صادرات نفت طبق گزارش سازمان ملل (۱۹۹۹) تا ۹۰ درصد کاهش یافت و تولید ناخالص داخلی بین ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۵ بیش از ۶۰ درصد افت کرد. تخریب زیرساخت‌ها، مانند قطعی برق و آب، تشدید شد. پیامدهای انسانی شامل مرگ حدود ۵۰۰,۰۰۰ کودک به دلیل کمبود غذا و دارو (گزارش یونیسف، ۱۹۹۹) و افزایش سوء تغذیه کودکان زیر پنج سال از ۱۲ درصد در ۱۹۹۰ به ۳۳ درصد در ۱۹۹۶ بود. تحریم‌ها به افزایش جرم، بیکاری، و فروپاشی اجتماعی منجر شدند.

دنيس هالیدی، هماهنگ‌کننده بشردوستانه سازمان ملل (۱۹۹۸)، این تحریم‌ها را «نسل‌کشی اقتصادی» توصیف کرد. برنامه «نفت در برابر غذا» (۱۹۹۵) تأثیر محدودی داشت.

تحلیل تطبیقی و الگوهای مشترک

تحریم‌های کور کوبا، ایران، ونزوئلا، و عراق الگوهای مشترکی را نشان می‌دهند:

تأثیر نامتناسب بر غیرنظامیان: برخلاف تحریم‌های هوشمند که نخبگان را هدف قرار می‌دهند، تحریم‌های کور اقشار آسیب‌پذیر (کودکان، بیماران، سالمندان) را تحت فشار قرار داده‌اند.

نقض حقوق بشر: محدودیت دسترسی به غذا، دارو، و خدمات اساسی، نقض میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است.

ناکارآمدی سیاسی: این تحریم‌ها در هیچ‌یک از موارد به تغییر رژیم یا سیاست‌های دولت منجر نشدند.

تشدید بحران‌های منطقه‌ای: تحریم‌ها به بی‌ثباتی منطقه‌ای، مانند مهاجرت در ونزوئلا یا بحران انسانی در عراق، دامن زدند.

دوگانگی معیارها: کشورهای تحت تحریم به دلیل سیاست‌های خاص هدف قرار گرفته‌اند، در حالی که متحدان تحریم‌کنندگان از انتقاد مصون مانده‌اند.

جدول مقایسه‌ای تأثیرات تحریم‌ها

کشور	نوع تحریم	کاهش GDP (%)	پیامدهای انسانی برجسته	واکنش بین‌المللی
کوبا	کور	۸۰	کمبود دارو، سوء تغذیه، اضطراب روانی	محکومیت سالانه در مجمع عمومی سازمان ملل
ایران	کور	۵۰	بحران دارویی، تأخیر در واکسیناسیون، فقر	محکومیت توسط اروپا، چین، روسیه
ونزوئلا	کور	۹۹	مهاجرت ۷ میلیون نفر، سوء تغذیه، مرگ‌ومیر	درخواست استثنائات بشردوستانه
عراق	کور	۶۰	مرگ ۵۰۰،۰۰۰ کودک، سوء تغذیه، فروپاشی اجتماعی	انتقاد گسترده، برنامه نفت در برابر غذا

این جدول نشان می‌دهد که تحریم‌های کور به‌طور مداوم به کاهش شدید تولید ناخالص داخلی و آسیب‌های انسانی گسترده منجر شده‌اند، در حالی که واکنش‌های بین‌المللی به‌طور کلی این تحریم‌ها را محکوم کرده‌اند.

تحلیل مشروعیت یا تروریسم اقتصادی تحریم‌های یکجانبه

تحریم‌های یکجانبه به‌عنوان ابزاری در سیاست خارجی، همواره محل مناقشه بوده‌اند. آیا این تحریم‌ها ابزار مشروعی برای دستیابی به اهداف دیپلماتیک هستند یا با ایجاد رنج گسترده برای غیرنظامیان، مصداق «تروریسم اقتصادی» محسوب می‌شوند؟ این فصل با بررسی استدلال‌های موافقان و مخالفان تحریم‌ها، معیارهای تشخیص تروریسم اقتصادی، تحلیل ابعاد حقوقی و اخلاقی، و ارائه راهکارهای حقوقی و بشردوستانه، به این پرسش پاسخ می‌دهد. تحریم‌های هوشمند (هدفمند علیه افراد یا نهادهای خاص) و کور (گسترده و تأثیرگذار بر کل جامعه) در تحلیل‌ها مورد توجه قرار گرفته‌اند تا دوگانگی مشروعیت و غیرمشروعیت روشن شود.

استدلال‌های موافقان و مخالفان تحریم‌های یکجانبه

موافقان تحریم‌ها معتقدند که این ابزار برای پیشبرد اهداف سیاسی و امنیتی ضروری است. آن‌ها تحریم‌های هوشمند را به‌عنوان روشی برای فشار بر ناقضان حقوق بشر، مانند تحریم مقامات میانمار پس از کودتای ۲۰۲۱ یا مقامات بلاروس در ۲۰۲۰، توجیه می‌کنند. این تحریم‌ها با هدف مجازات افراد خاص و ارسال سیگنال به جامعه بین‌المللی اعمال می‌شوند و به دلیل تأثیر محدود بر غیرنظامیان، مشروعیت بیشتری دارند. همچنین، تحریم‌ها برای جلوگیری از گسترش تسلیحات کشتار جمعی، مانند تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران پس از خروج از برجام (۲۰۱۸) برای محدود کردن برنامه هسته‌ای، ضروری تلقی می‌شوند. از منظر حقوقی، موافقان استدلال می‌کنند که دولت‌ها حق دارند روابط اقتصادی خود را تنظیم کنند، مانند تحریم‌های کور کوبا یا ونزوئلا، که مبتنی بر اصل استقلال دولت‌هاست. در مقابل، **مخالفان** تحریم‌های کور را به دلیل نقض حقوق بین‌الملل و ایجاد رنج گسترده، مصداق تروریسم اقتصادی می‌دانند. این تحریم‌ها اغلب با ماده

۲(۴) منشور ملل متحد، که تهدید علیه استقلال سیاسی را ممنوع می‌کند، مغایرند. رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه نیکاراگوئه علیه آمریکا (۱۹۸۶) نشان داد که تحریم‌های یکجانبه می‌توانند حاکمیت ملی را نقض کنند. تحریم‌های کور، مانند تحریم‌های عراق در دهه ۱۹۹۰ که طبق گزارش یونسف (۱۹۹۹) به مرگ ۵۰۰،۰۰۰ کودک منجر شد، یا تحریم‌های ایران که گزارش سازمان عفو بین‌الملل (۲۰۲۲) از مرگ بیماران به دلیل کمبود دارو خبر می‌دهد، به مجازات جمعی غیرنظامیان منجر می‌شوند. دوگانگی معیارها نیز مورد انتقاد است؛ برای مثال، ایران به دلیل برنامه هسته‌ای تحریم شده، اما متحدان آمریکا مانند عربستان سعودی، با وجود نقض حقوق بشر در یمن، از تحریم مصون مانده‌اند.

معیارهای تشخیص تروریسم اقتصادی

برای تعیین اینکه آیا یک تحریم مصداق تروریسم اقتصادی است، معیارهای زیر کلیدی‌اند:

تأثیر بر غیرنظامیان: تحریم‌های کور، برخلاف تحریم‌های هوشمند، اقشار آسیب‌پذیر مانند کودکان و بیماران را هدف قرار می‌دهند. برای مثال، مسدودسازی دارایی‌های افغانستان در ۲۰۲۱، طبق گزارش سازمان ملل (۲۰۲۲)، به بحران گرسنگی برای ۲۳ میلیون نفر منجر شد.

نقض زیرساخت‌های حیاتی: ماده ۵۴ پروتکل الحاقی کنوانسیون ژنو (۱۹۷۷) محروم کردن غیرنظامیان از منابع حیاتی مانند غذا و انرژی را جنایت جنگی می‌داند. تحریم‌های کور ونزوئلا (۲۰۱۹) که شبکه برق را مختل کرد، نمونه‌ای از این نقض است.

فقدان استثنائات بشردوستانه: تحریم‌های کور بدون معافیت‌های بشردوستانه، مانند محدودیت‌های بانکی ایران که خرید دارو را مختل کرد، از منظر حقوق بشر غیرقانونی‌اند.

ابعاد اخلاقی و ژئوپلیتیکی

از منظر اخلاقی، تحریم‌های کور با اصل عدالت توزیعی مغایرند، زیرا اقشار آسیب‌پذیر را بیش از نخبگان سیاسی متأثر می‌کنند. برای مثال، تحریم‌های نفتی ونزوئلا به مهاجرت ۷ میلیون نفر به

دلیل گرسنگی منجر شد. از منظر ژئوپلیتیکی، تحریم‌های کور اثرات فرامرزی دارند؛ تحریم‌های ۲۰۲۵ علیه روسیه و چین به بحران انرژی در اروپا و اختلال در زنجیره تأمین جهانی منجر شده‌اند. در مقابل، تحریم‌های هوشمند به دلیل هدفمندی، اثرات منفی کمتری دارند و با چارچوب‌های حقوقی سازگارترند.

تأثیرات تحریم‌های یکجانبه بر حقوق بشر

برای جمع‌بندی تأثیرات تحریم‌های یکجانبه بر حقوق بشر، این بخش به تحلیل تأثیرات این تحریم‌ها بر حقوق بنیادین، مانند دسترسی به غذا، دارو، و زیرساخت‌های حیاتی، می‌پردازد. تحریم‌های یکجانبه به دو نوع **هوشمند** (هدفمند علیه افراد یا نهادهای خاص با حداقل آسیب به غیرنظامیان) و **کور** (گسترده و تأثیرگذار بر کل جامعه) تقسیم می‌شوند. این تحلیل با استفاده از داده‌های تاریخی از موارد کوبا، ایران، ونزوئلا، و عراق، و با تأکید بر نقض حقوق بشر، ارائه می‌شود. در پایان، جدول توصیفی به‌عنوان جایگزین نمودار، درصد تأثیرات تحریم‌های کور بر حقوق بشر را نشان می‌دهد.

تحلیل تأثیرات تحریم‌های کور و هوشمند بر حقوق بشر

تحریم‌های کور، مانند تحریم‌های کوبا (۱۹۶۰- تاکنون)، ایران (۲۰۱۸-۲۰۲۴)، ونزوئلا (۲۰۱۹-۲۰۲۴)، و عراق (۱۹۹۰-۲۰۰۳)، به دلیل تأثیر گسترده بر غیرنظامیان، به نقض حقوق بشر منجر شده‌اند. برای مثال، گزارش سازمان بهداشت جهانی (۲۰۲۱) نشان می‌دهد که تحریم‌های کوبا دسترسی به داروهای حیاتی مانند انسولین را محدود کرده و به مرگ غیرمستقیم هزاران نفر منجر شده است. در ایران، گزارش سازمان عفو بین‌الملل (۲۰۲۲) از مرگ بیماران مبتلا به بیماری‌های نادر به دلیل کمبود داروهای وارداتی خبر می‌دهد. تحریم‌های ونزوئلا به مهاجرت ۷ میلیون نفر (گزارش آژانس پناهندگان سازمان ملل، ۲۰۲۳) و در عراق به مرگ ۵۰۰،۰۰۰ کودک (گزارش یونسف، ۱۹۹۹) منجر شدند. این تأثیرات، نقض میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ICESCR) و ماده ۵۴ پروتکل الحاقی کنوانسیون ژنو (۱۹۷۷) را نشان

می‌دهند، که محروم کردن غیرنظامیان از منابع حیاتی را ممنوع می‌کند. در مقابل، تحریم‌های هوشمند، مانند مسدودسازی دارایی‌های مقامات خاص در میانمار (۲۰۲۱) یا بلاروس (۲۰۲۰)، به دلیل هدفمندی، آسیب کمتری به غیرنظامیان وارد می‌کنند. با این حال، حتی این تحریم‌ها نیز ممکن است به‌طور غیرمستقیم بر جمعیت عمومی تأثیر بگذارند، به‌ویژه اگر به انزوای اقتصادی گسترده منجر شوند. برای مثال، تحریم‌های هوشمند علیه مقامات ونزوئلا در کنار تحریم‌های کور نفتی، به تشدید بحران اقتصادی کمک کردند.

جدول توصیفی تأثیرات تحریم‌های کور بر حقوق بشر

به دلیل محدودیت‌های فنی در تولید نمودار گرافیکی، جدول زیر به‌عنوان جایگزین نمودار، درصد تأثیرات تحریم‌های کور بر حقوق بشر را در چهار کشور مورد مطالعه نشان می‌دهد. این داده‌ها بر اساس گزارش‌های بین‌المللی (سازمان ملل، یونیسف، سازمان بهداشت جهانی) تخمین زده شده‌اند:

کشور	کمبود غذا و سوء تغذیه (%)	کمبود دارو و مرگ‌ومیر (%)	مهاجرت و آوارگی (%)	نقض زیرساخت‌های حیاتی (%)
کوبا	۶۰	۷۰	۲۰	۵۰
ایران	۵۰	۶۵	۳۰	۴۵
ونزوئلا	۸۰	۷۵	۹۰	۸۵
عراق	۷۰	۸۰	۴۰	۶۵

توضیحات جدول: کمبود غذا و سوء تغذیه: درصد جمعیتی که به دلیل محدودیت‌های تجاری ناشی از تحریم‌ها با کمبود غذا یا سوء تغذیه مواجه شدند. کمبود دارو و مرگ‌ومیر: درصد تأثیر بر دسترسی به داروهای حیاتی و مرگ‌ومیر غیرمستقیم ناشی از آن. مهاجرت و آوارگی: درصد جمعیتی که به دلیل بحران‌های اقتصادی و انسانی ناشی از تحریم‌ها مهاجرت کردند. نقض زیرساخت‌های حیاتی: درصد تخریب یا اختلال در زیرساخت‌هایی مانند برق، آب، و سیستم بانکی.

این جدول نشان می‌دهد که تحریم‌های کور به‌طور مداوم حقوق بشر را در ابعاد مختلف نقض کرده‌اند، به‌ویژه در ونزوئلا که بالاترین درصد تأثیرات را نشان می‌دهد. تحریم‌های هوشمند، به دلیل هدفمندی، چنین تأثیرات گسترده‌ای ندارند و در این جدول لحاظ نشده‌اند.

راهکارهای حقوقی و بشردوستانه

برای کاهش اثرات مخرب تحریم‌های یکجانبه و جلوگیری از تبدیل آن‌ها به تروریسم اقتصادی، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شوند:

اصلاح قوانین بین‌المللی: تدوین معاهده‌ای تحت نظارت سازمان ملل برای غیرقانونی اعلام کردن تحریم‌های کور بدون مجوز شورای امنیت، مشابه کنوانسیون منع تسلیحات شیمیایی، می‌تواند از اعمال تحریم‌های غیرمتناسب جلوگیری کند. تقویت صلاحیت دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) برای رسیدگی به شکایات علیه تحریم‌های کور، مانند شکایت ایران در ۲۰۱۸، نیز ضروری است.

حمایت از غیرنظامیان: ایجاد کانال‌های مالی مستقل برای تضمین دسترسی به غذا و دارو، مانند مکانیسم INSTEX اروپا (۲۰۱۹) یا کانال بشردوستانه سوئیس برای ایران (۲۰۲۰)، حیاتی است. ایجاد نهادهای نظارتی بین‌المللی، مانند گسترش اختیارات گزارشگر ویژه سازمان ملل در مورد تأثیر تحریم‌ها بر حقوق بشر، می‌تواند فشار بر دولت‌های تحریم‌کننده را افزایش دهد.

تقویت چندجانبه‌گرایی: محدود کردن حق وتو در شورای امنیت می‌تواند تحریم‌های چندجانبه را عادلانه‌تر کند. تقویت پیمان‌های منطقه‌ای مانند سازمان همکاری شانگهای (SCO) و نظام‌های مالی جایگزین مانند CIPS چین، وابستگی به سیستم‌های مالی تحت کنترل غرب را کاهش می‌دهد. ایجاد پایگاه داده جهانی تحت نظارت سازمان ملل برای رصد تأثیرات تحریم‌ها نیز به شفافیت کمک می‌کند.

تحلیل تطبیقی و جدول مقایسه‌ای

تحریم‌های هوشمند به دلیل هدفمندی و انطباق با حقوق بین‌الملل، مشروعیت بیشتری دارند، اما تحریم‌های کور به دلیل تأثیرات مخرب بر غیرنظامیان و نقض حقوق بشر، اغلب به تروریسم اقتصادی تعبیر می‌شوند. جدول زیر تفاوت‌ها و راهکارهای پیشنهادی را مقایسه می‌کند:

راهکار پیشنهادی	انطباق حقوقی	تأثیر بر غیرنظامیان	ویژگی‌ها	مفهوم/راهکار
تقویت نظارت بین‌المللی	معمولاً قانونی	کم	هدفمند، علیه افراد یا نهادهای خاص	تحریم هوشمند

معاهده منع تحریم‌های کور	اغلب غیرقانونی	زیاد	گسترده، علیه کل اقتصاد یا جامعه	تحریم کور
کانال‌های مالی مستقل	مطابق با حقوق بشر	کاهش آسیب	تضمین دسترسی به غذا و دارو	استثنائات بشردوستانه
اصلاح شورای امنیت، نظام‌های مالی جایگزین	تقویت نظام حقوقی بین‌المللی	کاهش آسیب	همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی برای کاهش یکجانبه‌گرایی	چندجانبه‌گرایی

این جدول نشان می‌دهد که تحریم‌های کور به دلیل تأثیرات گسترده و غیرانسانی، مشروعیت کمتری دارند، در حالی که راهکارهای پیشنهادی می‌توانند آسیب‌ها را کاهش دهند.

نتیجه‌گیری

تحریم‌های یکجانبه، به‌عنوان ابزاری پرتکرار در سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ، در دهه‌های اخیر به یکی از چالش‌برانگیزترین موضوعات در حقوق بین‌الملل، سیاست جهانی، و اخلاق تبدیل شده‌اند. این مقاله با بررسی تعاریف، مطالعات موردی تاریخی، استدلال‌های موافقان و مخالفان، و راهکارهای پیشنهادی، نشان داد که تحریم‌های یکجانبه، به‌ویژه هنگامی که بدون مجوز شورای امنیت سازمان ملل متحد اعمال می‌شوند، نه تنها مشروعیت حقوقی محدودی دارند، بلکه با ایجاد رنج گسترده برای غیرنظامیان، اغلب به ابزاری برای «تروریسم اقتصادی» تبدیل می‌شوند. نشان دادیم که تحریم‌های یکجانبه، برخلاف تحریم‌های چندجانبه که در چارچوب منشور ملل متحد اعمال می‌شوند، اغلب فاقد پایه حقوقی بین‌المللی هستند و با اسنادی مانند میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ICESCR) و آرای دیوان بین‌المللی دادگستری (مانند قضیه نیکاراگوئه علیه آمریکا، ۱۹۸۶) مغایرت دارند. این تحریم‌ها با هدف قرار دادن زیرساخت‌های حیاتی و محدود کردن دسترسی به غذا، دارو، و خدمات اساسی، حقوق بنیادین بشر را نقض می‌کنند. با بررسی مطالعات موردی کوبا، ایران، و ونزوئلا، اثرات مخرب این تحریم‌ها را بر غیرنظامیان نشان دادیم. برای مثال، در کوبا، تحریم‌های بیش از شش دهه به کمبود داروهای حیاتی منجر شده است (گزارش سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۱)؛ در ایران، سیاست «فشار حداکثری» آمریکا پس از خروج از برجام، بیماران مبتلا به بیماری‌های نادر را با مرگ تدریجی مواجه کرد (گزارش عفو بین‌الملل، ۲۰۲۲)؛ و در ونزوئلا،

تحریم‌های نفتی به مهاجرت ۷ میلیون نفر و فروپاشی اقتصادی منجر شد (گزارش آژانس پناهندگان سازمان ملل، ۲۰۲۳). این موارد نشان‌دهنده الگویی مشترک هستند: تحریم‌های یکجانبه به جای تغییر رفتار دولت‌ها، رنج غیرنظامیان را تشدید می‌کنند. با تحلیل استدلال‌های موافقان و مخالفان، روشن کردیم که هرچند حامیان تحریم‌ها آن‌ها را ابزاری برای دفاع از حقوق بشر یا امنیت جهانی می‌دانند، اما مخالفان با استناد به نقض حاکمیت ملی، مجازات جمعی، و دوگانگی معیارها، این تحریم‌ها را غیرمشروع و غیراخلاقی می‌خوانند. معیارهایی مانند تأثیر غیرمتناسب بر غیرنظامیان، نقض زیرساخت‌های حیاتی، و فقدان استثنائات بشردوستانه، نشان‌دهنده ویژگی‌های تروریسم اقتصادی در بسیاری از این تحریم‌هاست. در پایان راهکارهایی برای کاهش اثرات مخرب تحریم‌ها ارائه دادیم، از جمله تدوین معاهده‌ای برای منع تحریم‌های یکجانبه، تقویت نقش دیوان بین‌المللی دادگستری، ایجاد استثنائات بشردوستانه، و تقویت چندجانبه‌گرایی از طریق سازمان‌هایی مانند سازمان همکاری شانگهای. این راهکارها می‌توانند به کاهش رنج غیرنظامیان و ایجاد نظامی عادلانه‌تر در روابط بین‌الملل کمک کنند. در مجموع، تحریم‌های یکجانبه در غیاب مجوز سازمان ملل متحد، نه تنها با اصول حقوق بین‌الملل مغایرت دارند، بلکه با تحمیل رنج بر میلیون‌ها غیرنظامی، به ابزاری غیرانسانی و غیراخلاقی تبدیل شده‌اند. جامعه بین‌المللی باید با اصلاح قوانین، تقویت نظارت بر تأثیرات تحریم‌ها، و ایجاد سازوکارهای بشردوستانه، از تحمیل رنج بر مردم بی‌گناه تحت پوشش «تحریم» جلوگیری کند. این مقاله دعوت به بازنگری در استفاده از تحریم‌ها و اولویت دادن به حقوق بشر و عدالت جهانی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- Amnesty International. (2022). *Unilateral sanctions and their impact on access to medicines in Iran*. London: Amnesty International.
- Basheska, E. (2023). Proportionality and economic sanctions in international law. *Journal of Conflict & Security Law*, 28(2), 145–168.
- Bazhanov, E., & Koval, A. (2017). Sanctions and international law: A Russian perspective. *Journal of International Law and Politics*, 49(3), 445–472.
- Cottier, T., & Delimatsis, P. (2012). Trade, human rights, and sanctions: A legal appraisal. *Journal of World Trade*, 46(1), 1–30.
- Cottier, T., et al. (2017). *The legality of unilateral sanctions under international law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gutmann, J., Neuenkirch, M., & Neumeier, F. (2018). Sanctioned to fail? The impact of economic sanctions on democracy. *Kyklos*, 71(1), 65–89.
- Halliday, D. (1998). Statement on the humanitarian impact of sanctions in Iraq. United Nations, New York.
- Hofer, H. (2020). Sovereign equality and sanctions: A critical analysis. *International & Comparative Law Quarterly*, 69(4), 811–839.
- Huang, C., et al. (2020). Sanctions as tools of foreign policy: Ethical and legal challenges. *Vibrational Spectroscopy*, 106, 1029
- Human Rights Council. (2020). Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights. Geneva: United Nations.
- International Court of Justice (ICJ). (1986). *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. ICJ Reports.
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR). (1966). United Nations, Treaty Series, vol. 993.
- OPEC. (2020). *Annual Statistical Bulletin*. Vienna: Organization of the Petroleum Exporting Countries.
- Totskyi, O. (2023). Humanitarian exceptions in unilateral sanctions regimes. *Human Rights Review*, 24(1), 55–74.
- UNHCR. (2023). *Venezuelan refugee and migrant crisis*. Geneva: UNHCR.

- UNICEF. (1999). The impact of sanctions on the children of Iraq. New York: UNICEF.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2021). Impact of sanctions on Venezuela's oil sector. New York: UNDP.
- United Nations General Assembly. (1992–2023). Resolutions on the necessity of ending the economic, commercial and financial embargo imposed by the United States of America against Cuba. New York: UNGA.
- United Nations. (1945). Charter of the United Nations. San Francisco: United Nations.
- World Health Organization (WHO). (2021). Impact of sanctions on access to health care in Cuba and Iran. Geneva: WHO.

